Lapurdum

Euskal ikerketen aldizkaria | Revue d'études basques |
Revista de estudios vascos | Basque studies review

19 | 2016
Numéro XIX

Euskal (artikuludun) izenen interpretazio existentziala

Urtzi Etxeberria

Édition électronique

URL : <https://journals.openedition.org/lapurdum/3349>

DOI : 10.4000/lapurdum.3349

ISSN : 1965-0655

Éditeur

IKER

Édition imprimée

Date de publication : 1 janvier 2016

Pagination : 239-254

ISBN : 978-2-95534-134-6

ISSN : 1273-3830

Référence électronique

Urtzi Etxeberria, «Euskal (artikuludun) izenen interpretazio existentziala», *Lapurdum* [Linean], 19 | 2016, Sarean emana---an 01 janvier 2021, kontsultatu 03 septembre 2021. URL: <http://journals.openedition.org/lapurdum/3349> ; DOI: <https://doi.org/10.4000/lapurdum.3349>

Creative Commons - Attribution - Pas d'Utilisation Commerciale - Pas de Modification 4.0 International
- CC BY-NC-ND 4.0

Euskal (artikuludun) izenen interpretazio existentziala

Urtzi ETXEBERRIA
CNRS-IKER

1. Sarrera¹

Euskaraz, izen biluziak (IB) deituak argumentu posizioan ezin daitezkeela agertu argudiatu izan da (*cf. inter alia*, Laka 1993, Artiagoitia 1997, 1998, 2002, 2006, 2012, Etxeberría 2005, 2006, 2010, 2012a; ikus 2 atala).² Halere, propietate honek euskalkien arteko aldakortasuna erakusten du, izan ere zubereraz (euskararen bertsio zahar moduan hartua izan den euskalkian; *ikus* Michelena 1964, Camino 2014), IBak objektu zuzen posizioan agertu daitezke (*cf. also* Lafon 1954, 1970, Michelena 1987, Coyos 1999, Casenave-Harigile 2006, Etxebarne 2006, Etxegorri 2013, Manterola 2006, 2008, 2015).³ Artikulu honen helburuetako bat euskara batuan eta zubereraz izenen erabilera (argumentu posizioan) zein den zehaztea da,

-
1. Plazer handiz idazten dut gure lagun eta lankidea den Xarlesen omenezko libururako artikulu hau. Egia da, semantikazko lan bat da hau, halere, Xarles, lana ikustean begiak gora begira jarri eta hasperenik ez duzula egingo espero dut.

Eskerrak eman nahi nizkieke Beñat Oihartzabal, Ur Apalategi, Gotzon Aurrekoetxea eta Aurelia Arkotxari bilduma honetarako artikulu hau idazteko gonbidapena luzatu izanagatik. Ikerketa hau ondorengo proiektuen laguntzari esker burutu ahal izan da: AthEME (European Commission), IT769-13 (Eusko Jaurlaritza), CNRS-ko Fédération Typologie et Universaux Linguistiques-eko FR2559, FFI2014-52015-P, FFI2014-51878-P, VALAL FFI2014-53675-P, FFI2011-29218 (MICINN), FFI2011-26906, FFI2011-23356 (MINECO), UFI11/14 HiTeDi-LingTeDi (UPV/EHU), ISQI 2011 JSH2 004 1 (ANR), eta *TypoImp* (Franco-German ANR/DFG).

2. Artikulu honetan ez dut euskarazko [izen+D] egituren erabilera predikatiboaz hitzegingo. Ikus Zabala (1993, 2003), Artiagoitia (1997, 2012), Eguren (2006, 2012); ikus baita ere Etxeberría (prest).
3. Lan honetan ez dut sakonduko zuberera euskara batu zaharretik gertuen dagoen euskalkia denaren ideia; ikus Michelena (1964), Camino (2014). Ikus baita ere Manterola (2012, 2015).

eta behin hau egindakoan, euskara IBak onartzetik ez onartzera nola pasa den aztertzea izango du helburu nagusi.⁴

Artikulua honela dago egituratua: 2 atalean euskara batuan (non argumentu posizioan ezin daitezkeen IBak agertu) artikulua nola erabiltzen den erakusten dut. 3 atala zubererako izenen portaera erakusten zentratzen da, non izenak soilik objektu posizioan baino ezin daitezkeen erabili. Nere aurreko lanei jarraiki (ikus Etxeberria 2014), zubererako IB-ak fonetikoki isila duen D batekin islatutako Determinatzaile Sintagma (DS) osoak direla (ikus Etxeberria 2014; ikus baita ere Contreras 1986, Longobardi 1994, 2001, Munn & Schmitt 2005, Cyrino & Espinal 2014, beste hizkuntza batzuetarako), eta DS honen balio lehenetsia interpretazio existentziala dela argudiatzen dut. Hurrengo atalean, 4.ean, zubererako IB-ak, eta euskarako izenak orokorrean, numeroari dagokionean neutroak direla argudiatuko dut eta beraien tipo semantikoa $\langle e, t \rangle$ tipokoa, i.e. multzo bat denotatzen duen predikatu bat. 5 atalean, euskara batua irakurketa existentziala (besarkadura hertsiarekin) adierazteko artikulua definitua erabiltzen hastearren arrazoiak zubererako D isilaren ahultze semantiko eta tasun semantikoen galera baten ondorio dela argudiatzen dut. Galera honek ageriko euskal artikulua—semantikoki malgua den elementu bat; ikus Etxeberria 2005, *et seq.*—normalean artikulua indefinituak erabiltzen diren tokietan erabiltzera eramaten du. Azken atalean artikuluen ondorioak adierazten dira.

2. Euskara batua: izenak argumentu posizioan

Euskara batuan, sarreran aipatu bezala, IB-ak argumentu posizioan ezin daitezkeela agertu aintzat hartu izan da eta artikulua definituaren erabilera beharrezkoa dela esaldiak gramatikalak izango badira (*cf.* Laka 1993, Artiagoitia 1997, 1998, 2002, 2006, 2012, Etxeberria 2005, 2006, 2010, 2012a, besteren artean). Hauxe da, hain zuzen ere, euskara batuko artikuluen propietarik esanguratsuenetako bat.

Subjektu posizioan:

- (3) a. *Ikasle*(-a)* garaiz iritsi zen.
- b. *Ikasle*(-ak)* garaiz iritsi ziren.

Objektu zuzen posizioan:

- (4) a. *Ane-k goxokia*(-a)* jan zuen.
- b. *Ane-k goxoki*(-ak)* jan zituen.

Klase irakurketa (ingeleseko *kind*) adierazteko ere artikuluen presentzia derrigorrezkoa da (*cf.* Etxeberria 2005), beste hizkuntza erromantze batzutan, espainola, edo frantsesa kasu, gertatzen den bezala.

4. Euskalkien artean egiten dudana banaketa ondokoa da: (i) zuberera, (ii) gainontzeko euskalkiak gehi euskara batua. Ondorioz, artikuluan zehar “euskara batua” erabiltzen dudanean bigarren talde honi egiten ariko natzaio erreferentzia.

- (5). Dinosauru*(-ak) aspaldi desagertu ziren.

Euskara batuko artikularen erabileran benetan interesgarria dena zera da, euskal DS definituak (pluralak eta masa izaeradunak) egoera mailako predikatu baten objektu zuzen posizioan agertzen direnean irakurketa definituaz gain irakurketa existentziala ere lortu dezaketela (cf. §5; ikus baita ere Artiagoitia 1998, 2002, 2006, 2012, Eguren 2012, Etxeberria 2005, 2010). Beste modu batetara esanik, (6)-ko objektu zuzenak anbiguoak dira irakurketa existentzial eta definitu baten artean.

- (6) a. Ane-k *goxoki-ak* jan zituen.
b. Ane-k *garagardo-a* edan zuen.

Norbaitek pentsa lezake artikularen definituaren erabilera honen arrazoia euskarak artikulua indefiniturik ez duela dela, baina ez da kasua, euskarak bai baititu artikulua indefinituak: *bat*, *batzuk*, etabar (cf. Etxeberria 2005, 2008, 2012a).

Garrantzitsua da ere aipatzea (6) adibideko objektuen irakurketa existentzialak nahitaezko besarkadura hertsia duela—indefinituekin gertatzen ez den bezala, besarkadura hertsia zein zabala lor baitezakete; cf. Etxeberria (2012a). Har dezagun (7)-ko adibidea.

- (7) a. #Nere lagunak *bi arratoi* hil zituen ordubetez.
b. Nere lagunak *arratoi-ak* hil zituen ordubetez.

(7a)-ko esaldian *bi arratoi* objektuak *ordubetez* aditzondoaren gaineko besarkadura hartzen du eta esaldia arratoi berberak behin eta berriro hil zituztela esatera letorke; egoera arraroa inolaz ere (hortik # zeinua). (7b)-ko perpausa aldiz erabat gramatikala da eta lortzen dugun irakurketak nere lagunak ordubetez arratoi desberdinak hil dituela adieraziko luke. Irakurketa hau lortzeko *arratoiak* DS-ak aditzlaguntzailearen azpiko besarkadura hartuko luke. Irakurketa definitua ere lortu dezake *arratoiak* objektuak (aditzlaguntzailearen gainetik besarkadura zabala lortu ezker), baina irakurketa posible honekin, esaldia (7a)-koa bezain arraroa litzateke.

3. Izenen erabilera zubereraz⁵

3.1. Artikulu definitua

Zubererako artikulua definitua 'behar bezala' portatzen den artikulua definitu bat dela esan daiteke; klase irakurketa bultzatzen du klase predikatuekin agertzean (euskara batuan bezala, ikus (5)), eta egoerazko predikatudun testuinguruetan beti irakurketa definitua lortzen du.

5. Eskerrak Battittu Coyos, Oihana Larrandaburu, Marylin Recalt, eta bereziki, Maider Bedaxagari, zubererarekin eskainiriko laguntzagatik.

Subjektu posizioan:

- (9) a. *Ikasle-a* garaiz iritsi zen.
b. *Ikasle-ak* garaiz iritsi ziren.

Objektu zuzen posizioan:

- (10) a. Anek *goxoki-a* jan zuen.
b. Anek *goxoki-ak* jan zituen.

Goiko esaldi hauetatik, (10b) da esanguratsuena lan honen intereserako, bera baita euskara batuko esaldiarekin alderatuz gero desberdin portatzen dena. (6a) adibidean objektu zuzen posizioan agertzen DS definituak irakurketa definitu zein existentziala (besarkadura hertsiarekin) lortu dezakeen bitartean, zubereraz irakurketa erreferentziala baina ez dezake lor.⁶

3.2. Irakurketa existentziala

Irakurketa existentziala lortzeko zuberereaz IB-ak erabiltzen dira (objektu zuzen posizioan; izenak zenbagarri edo zenbakaitzak izan daitezke),⁷ (11) adibidean erakusten denez (cf. Txillardeggi 1977, Coyos 1999, Casenave-Harigile 2006, Etxebarne 2006).

Objektu zuzen posizioan:

- (11) a. Bortüan ikusi dit *behi*.
b. Dembora da (...) içan deçadan *diru*. (Bourciez 1895)
c. Zer agitü da? *Sagar* ebatsi dü.
d. Manexek *hur* edan dizü. Peiok *ogi* jan dizü. (Norantz)⁸
e. Gizon batek jan dizü *gezi* (Norantz)

IB hauek irakurketa existentziala lortzen dute. Kasu honetan, existentzialki interpretatuak izateak izenak denotatzen duen horri erreferentzia espezifikorik ez egitea esan nahi du; eta badirudi IB-ak ez-espezifikoak, indefinitu ahulak direla, beste hinkuntza batzuetako plural biluzien antzera (e.g. ingelesa, espainola). Artikulu honetan zubererako IB-ak numeroari dagokionean zehaztugabeak direla argudiatu dut eta atomoei zein pluraltasunei egin diezaieketela erreferentzia; cf. §5.

Zubererako IB-ak objektu zuzen posizioan agertzen direnez eta irakurketa existentziala hartzen dutenez Longobardi (1994, 2001) lanetan aurkezturiko analisiak hau azaltzeko gaitasuna duela aditzera ematen du. Eta uste dut ondorioztapen hau zuzena dela; ondokoak dira aintzat hartzen ditudanak zubererako IBen erabileraren azalpen bat emateko:

6. Ohar bedi irakurlea zubereraz artikulu indefinituak ere badituztela; ikus (16) adibidea.

7. Izen zenbagarri/zenbagaitz aldea ez da lexikoki desberdintzen euskaraz (cf. Etxeberria 2005; cf. Etxeberria prest).

8. <http://www.norantz.org/>

- (12) (i) Elementu isil bat existituko da baldin eta fonologikoki gauzatzen den morfema batekin edo batzuekin txandakatzen baldin bada eta paradigmako elementu bakoitzak balio semantiko berezitu bat ekartzen baldin badu
 (ii) DS osoa D buru huts batekin eraiki behar da (Contreras 1986, Longobardi 1994, 2001)
 (iii) D hutsaren balio lehenetsia interpretazio existentziala da (Longobardi 1994, 2001)
 (iv) Sintaktikoki, egitura hutsak zilegiztatze baldintza bereziak bete beharko ditu (e.g. objektu posizioan agertu)

Puntu hauek aintzat harturik, zubererako IB-en egitura sintaktikoa (13)-n adierazia dela argudiatzen dut, *i.e.* D burua fonetikoki D huts batek betetzen duen DS oso bat.

- (13) $[[ha\ddot{u}r_{NP}] \emptyset_{DP}]$

Hurrengo atalean, zubererako IB-en irudi osoago bat eta egitura honen aldeko hainbat argudio emango ditut.

3.3. Zubererako IBak DSak dira sintaktikoki

(i) Ezinezko subjektu posizioan

Aipaturiko analisia egokia izateak zubererako IB-ak subjektu posizioan ezingo direla agertu aurrikustera eramaten gaitu. Aurrikuspena bete egiten da.^{9,10}

Subjektu posizioan:

(14) a. Ergatiboa:	b. Absolutiboa:
(i) *Ikasle-k hori egin dū.	(i) *Ikasle jin da.
(ii) Ikasle-ak hori egin dū.	(ii) Ikasle-a jin da.
(iii) Ikasle-ek hori egin dūe.	(iii) Ikasle-ak jin dia.

(ii) Ezinezko klase-mailako testuinguruetan

Zubererako IB-en beste propietate bat klase mailako predikatuekin ezingo direla agertu da, eta artikulua definituaren presentzia beharrezkoa izango da espezie osoari erreferentzia egin ahal izateko. Propietate hau esperokoa da: D hutsak irakurketa existentziala baino ez badezake hartu, klase irakurketa ez da posible izango IB-entzat.

9. Elkarriketatu ditudan hiztun gehienek ez dituzte IB-ak aditz ezakusatiboen subjektu moduan onartzen. Artikulu honetan, IB-ak ezin daitezkeela subjektu posizioan agertu aintzat hartuko dut. Garrantzitsua da aipatzea 5 atalean proposatuko dudana analisia mantendu ahalko genukeela IB-ak ezakusatiboen subjektu moduan erabiltzea onartuko balitz ere.

10. Izen sintagma ez-espezifikoa subjektu posizioan ager daitezke euskaraz. Esaterako, *eli bat* indefinitua subjektu posizioan ager daiteke (*ikasle eli bat jin dia*) eta irakurketa espezifiko zein ez-espezifiko hartu dezake, IB-ak subjektu posizioan ez agertzeak beren izaera ez-espezifikoarekin erlaziorik ez duela erakutsiaz.

- (15) Lehu*(-ak) desagertzer dia.

(iii) *Besarkadura hertsia*

Zubererako IB-ek ezin diezaioke erreferentzia espezifiko egin izenak denotatzen duen multzoari, cf. (11), eta honek aditzera ematen duena zera da, izen hauek besarkadura hertsia hartuko dutela; eta hau espero dugun zerbait da lan honetan proposatzen ari garen analisia kontuan izanik. Har ezazue (16) adibidea, non *eli bat* indefinitu plurala objektu zuzen posizioan agertzen den. Esaldi hau anbigua da: indefinituak *nahi* aditzaren gaineko besarkadura hartzen badu posible zaio objektuak denotatzen duen mutilen multzoari erreferentzia egitea (16a); aldiz, besarkadura hertsia hartzen badu ezingo dio mutilen multzoari erreferentzia egin hauen izenak aipatuaz (16b).

- (16) *eli bat* > *nahi*
 a. Anek *pottiko eli bat* nahi dizü ezagutu. Jon, Peru, eta Mikel.
nahi > *eli bat*
 b. Anek *pottiko eli bat* nahi dizü ezagutu. # Jon, Peru, eta Mikel.

Beheko adibidean, aldiz, non indefinituaren ordeiz IB bat dugun, IB-ak besarkadura hertsia baino ez dezake har *nahi* aditzarekiko, eta ezinezkoa zaio *pottiko* izenak denotatzen duen multzoko kideei erreferentzia egitea.

- (17) Anek *pottiko* nahi dizü ezagutu. # Jon, Peru, eta Mikel.

IB hauek benetan dira ez-espezifiko, inkorporazioa onartzen duten hizkuntzetako izen inkorporatuen moduan, e.g. Greenlandic Eskimo (van Geenhoven 1998). Euskaraz, izen inkorporaziorik onartzen ez denez, lan honetan (Etxeberria 2014 jarraituaz) proposatuko dudana ondokoa da: D hutsaren galeraren ondorioz, euskara, egitura onargarri egin ahal izateko, fonologikoki ahula den [-a] artikulua erabiltzen hasten da; cf. §6.

(iv) *D isila paradigma baten parte da*

Zubererak D isil bat duela argudiatzeko, ohar gaitezen euskalki honek badituela irakurketa indefinituak/existentzialak adierazteko beste modu batzuk: *zumait* ‘some’ or *eli bat* ‘some’ in (18).

- (18) Adixkide *zumait/eli bat* khümitatü dizüğü

Halere, bada desberdintasun bat indefinitu hauek lor dezaketen irakurketa existentzialaren eta IB-ek lortzen dutenaren artean: IB-ek besarkadura hertsia hartzen dute nahita nahi ez; zenbatzaile ahulek, aldiz, besarkadura zabala lor dezakete.

Gogoan izan behar dugu baita ere zubereraz artikulua definitua beharrezkoa dela irakurketa definitu eta klase irakurketak lortzeko (ikus (9), (10), (15)). Hau horrela izanik, D⁰ isila paradigma baten parte dela esan genezake (ikus (12i)):

- (i) D [-a(k)]: definitua (erreferentziala), eta klase irakurketa;
 (ii) *bat*, *zumait*, *eli bat*: irakurketa indefinitua (besarkadura zabala/hertsia);

(iii) D⁰ isila: irakurketa existentziala (irakurketa hertsia).

(v) *Zuberera eta egoerazko aditzak*

Zubererako IB-ak edozein egoera predikaturekin konbina daitezke. IBak (D isilik gabeak) *hautsi* bezalako benetazko egoerazko aditzekin ezin direla konbinatu aintzat hartzen den zerbait da, izan ere, aditz hauek ezin dezakete barne argumentu bezala $\langle e, t \rangle$ tipo semantikoko edo aditzari inkorporatzen zaion elementurik hartu (cf. Espinal & McNally 2011). DS osoak ezin daitezke inkorporazio prozesuetan erabili, ondorioz, zubererako IB-ek D isil bat baldin badute eta DS oso badira ezin izango dira inkorporazio prozesutan erabili eta edozein egoera predikaturekin konbinatu ahalko dira. Aurrikuspena bete egiten da.

(19) Gaur goizeko festan, Peiok *godalet* hautsi dizü. (Zuberera)

Zubererako IB-ez esan duguna aintzat harturik, badira oraindik erantzun gabe gelditzen diren pare bat galdera: (i) nola azaldu daiteke euskara batuan IB-ak ezin erabilia? eta (ii) zuberera eta euskara batua erlazionaturik dauden bi sistema al dira? Eta hala bada, nola gerta/azal daiteke erlazio hau? Baina galdera hauek erantzuten saiatu aurretik, ulertu nahi genukeen beste gauza bat zubererako (eta euskaraz orokorrean) IB-en denotazioa zein den da, eta haxe da hain zuzen ere hurrengo atalean egingo duguna.

4. Zubererako (eta euskara batuko) izenen denotazioa

Aurreko ataleko zubererako datuak ikusirik, pentsa genezake IB-en irakurketa existentziala pluraltasunari loturik dagoela. Eta honek badu zentzua kontuan izanik: (i) espainoleko edo ingeleseko IBak (irakurketa existentziala jaso dezaketenak) beti pluraleko marka den [-s] batekin agertzen direla (masa izenak ez); (ii) euskara batuan, irakurketa existentziala bultzatzeko [-ak] artikulatuaren forma plurala erabiltzen dugula, ikus (6) adibidea (izen zenbakarriekin, ez masa izenekin). Halere, ondorio hau ez da zuzena. Objektu posizioan agertzen diren IB-en irakurketa existentzialean garrantzitsua dena mundu errealean denotatzen duen horri erreferentzia ez-espezifikoa egitea da. (20) adibidea (11) adibidetik hartua da.

(20) Bortüan ikusi dit *behi*.

Gauzak horrela, artikulatu honetan argudiatuko duguna Zubererako IB-ak—eta euskal izen arruntek orokorrean, behean erakutsiko dugun bezala—, numeroari dagokionean, neutroak edo zehaztugabeak direla da (cf. Jespersen 1924, Chierchia 1998a, Corbett 2000, Dayal 2004, Rullman & You 2006, Wilhelm 2008, etabar). Beste modu batetara esanda, (20)

adibideko *behi* IB-ak singularitasun bati edo pluralitasun bati egin diezaioke erreferentzia.¹¹ Beraien tipo semantikoa $\langle e, t \rangle$ izango da, izan ere, ezin daitezke subjektu posizioan agertu eta gramatikalak izateko objektu posizioan eta kasu absolutiboarekin agertu behar dute.

- (21) *Euskarako izenen denotazioa:*
Behiak *a*, *b*, eta *c* diren testuinguru batean.
[[*behi*]] = {*a*, *b*, *c*, *ab*, *ac*, *bc*, *abc*}

Jarraian ideia honen aldeko argudio batzuk ematen ditut.

4.1. Numeralak / kuantifikatzaile ahulak + IBak

Euskaraz (zubereraz eta euskara batuan), numeralak zuzenean konbina daitezke izenekin. Horrela, (22a)-n *ikasle bat* semantikoki singularra den bitartean, (22b)-ko *hamar ikasle* semantikoki plurala izango da, eta bietan, *ikasle* izenak ez du inolako numero markarik.

- (22) Zuberera eta euskara batua:
a. *ikasle bat*
b. *hamar ikasle*

Kuantifikatzaile ahulak ere IB-ekin zuzenean konbina daitezke eta pluralitasun bati erreferentzia egin. Eta kasu honetan, berriro ere, IB-ak ez du inolako numero markarik.

- (23) Zuberera eta euskara batua:
a. *ikasle asko*
b. *ikasle gutxi*

4.2. IBen erabilera predikatiboa

Zubereraz zein euskara batuan IB-ak predikatu posizioan ager daitezke aldi baterako propietate bat adieraziz. Honela, (24)-ko *artzain* izena singularitasun zein pluralitasun bati erreferentzia egiteko erabilia izan daiteke.

- (24) Zuberera eta euskara batua:
a. *Miren artzain joan zen Ameriketara.*
b. *Jon eta Miren artzain joan ziren Ameriketara.*

Zubereraz IB-ak erabili daitezke baita ere betierezko propietateak adierazteko (hau

11. Euskal izenak numeroari dagokionean neutroak direla esateak Asia ekialdeko hizkuntzen portaera dakarkigu burura mandarinoa, cantoniarra, thai hizkuntza, etabar, non IB-ak singularitasun bati edo pluralitasun bati egin diezaieketen erreferentzia. Ikus Etxeberria (2014).

ezinezkoa da euskara batuan; ikus 2 oinoharra). Kasu honetan, aurrekoan bezalaxe, *haür* izena singulartasun (25a) zein pluraltasun (25b) bati erreferentzia egiteko erabili daiteke. Gainera, esan behar da IB-ak predikatu posizioan erabiltze hau ez zaiela *kapazitatezko* izen deituei mugatzen (capacity nominals; cf. de Swart, Winter, & Zwarts 2007); izan ere, *haür* izena ez da mota honetako izen bat.

- (25) Zuberera:
 a. Miren *haür* düzü.
 b. Miren eta Peru *haür* tützü.

Hurrengo atalera pasa aurretik, gogoan izan 3.3 atalaren amaieran bi galdera utzi ditugula erantzun gabe: (i) nola azaldu daiteke euskara batuan IB-ak ezin erabilia? eta (ii) nola daude zuberera eta euskara batua erlazionaturik? Bigarren galdera horri erantzun ez oso moduan (lan honetan ez bainaiz sakonean sartuko gai honekin) zera esan daiteke: aintzat hartzen ari naiz zuberera euskara batu zaharretik euskara batua baino gerturago dagoela izen sistemari dagokionean, Manterola (2012, 2015)-k erakusten duen bezala.

5. Zubereratik euskara batura

Gaur egun, euskaraz, argumentu posizioan izenak erabiltzen ditugun modua ikusirik, gutxienez bi sistema daudela ikusi dugu: (i) euskara batua, (ii) zuberera. Gogoan izan (i) zubereraz IB-ak objektu posizioan baino ezin daitezkeela erabili, eta erabilera honetan irakurketa existentziala (besarkadura hertsiarekin) lortzen dutela nahita nahiez, eta (ii) euskara batuan IB-ak ezin daitezkeela argumentu posizioan erabili eta artikulua definitua erabiltzen dela irakurketa definituak, klase irakurketak, eta irakurketa existentzialak (besarkadura hertsiarekin) lortzeko.

Puntu honetara iritsirik, erantzun nahi genukeen galdera da zergatik/nola erabaki zuen euskarak [-a(k)] artikulua definitua erabiltzen hastea besarkadura hertsidun irakurketa existentziala adierazteko? 4 atalean, batetik euskarako izenak numeroari dagokionean neutralak argudiatu eta bestetik zubereraz IB-ak gramatikalak direla barne argumentu posizioan (irakurketa existentzialarekin) erakutsi dut. Hau horrela izanik, badirudi euskarako artikulua definituak ez duela inolako ekarpen semantikorik egiten (27) adibideko irakurketa existentzian (ikus (6) adibidea).^{12, 13}

- (27) a. Anek *goxoki-ak* jan zituen.
 b. Anek *ardo-a* edan zuen.

Hau dena kontuan hartzen badugu, euskara batuak irakurketa existentziala lortzeko

12. Ikus Etxeberria 2005, 2010 euskal artikuluen bestelako analisi sinkroniko baterako.

13. (27)-ko esaldietako objektuek irakurketa definitua ere lor dezakete, cf. (6). Irakurketa hau ez dugu kontuan hartuko hemen.

[-a(k)] artikulua definitua¹⁴ erabiltzen hasteko bi arrazoi daudela argudiatu daiteke: (i) D isilaren galera, (ii) numero morfologia.

5.1. Motibazioa: D isilaren galera eta -a(k) artikulua berrazterketa

Euskarako aurreko egoerako D isila, hau da, zubererako D isila, semantikoki oso ahula den elementu batean bihurtzen da, ez baitu erreferentzialtasunik ezta numero zehaztasunik ere. Zehazgabetasun honek, *i.e.* indefinitutasuna gehi numeroari dagokionean zehazgabetasuna, forma honek (D isilak) dituen tasun semantiko indefinituak galtzera eramaten du, eta D isila elementu isil bat denez, ezin da berraztertu eta galdu egiten da. Euskara batuan objektu posizioan irakurketa existentziala lortzeko ageriko sintaxian artikulua erabiltzen hastea [-a] artikulua berrazterketa baten ondorio da: [-a] artikulua definitua irakurketa existentziala (besarkadura hertsiarekin) izan dezakeen elementu batean bihurtzen da. Beste modu batetara esanda, euskarako [-a] artikulua berraztertu egiten da eta D isil indefinituaren funtzioa hartzen du bere gain (ikus Manterola 2008 euskal artikulua gramatizazio prozesu posible batetarako; *cf.* §5.3). Eta honek badu zentzua kontuan izanik euskarako artikulua definitua fonologikoki ahula den elementu bat dela, D isiletik fonologikoki gertuen legokeen forma hain zuzen ere.¹⁵ Ondorioz, euskara D isil bat lukeen egoera sintaktikoki batetik, (28a), [-a] euskal artikulua definituak D isil horren tokia hartzen duen egoera sintaktiko batetara pasatzen da, (28b). D posizioa betea izatearen beharra sintaktikoa da: D isilaren galera. Sintaktikoki, artikulua definitua beti D bat izango da, baina kasu honetan objektu posizioan agertzen den ezkutuko D isil indefinituaren ageriko homologoa bezala portatzen hasiko da, (28) adibidean adierazi bezala. Lan honen proposamena zera da, objektu posizioan eta irakurketa existentzialarekin agertzen denean euskarako artikulua definituak funtzio ahulago bat beteko duela, eta semantikoki modu hutsalean erabiliko dela, *i.e.* bere tipo semantikoa ⟨et,et⟩ izango delarik. Ondorioz, kasu honetan, badugu asimetria bat sintaxia (IS-aren gainetik egitura funtzional gehiago eskatzen duena IS-a hori argumentua izan dadin) eta semantikaren artean, zeinak irakurketa indefinitua ezartzen duen. Eta sintaktikoki, [-a] artikulua definitua argumentuak sortzeko beharrezkoa den elementu batean bilakatu dela esan daiteke (beste elementuren bat erabili ezean, dela kuantifikatzaile bat, dela indefinitu bat...).

$$(28) \quad a. \quad [_{DP} [_{NP} \text{haür}_N] \emptyset_D] \rightarrow \quad b. \quad [_{DP} [_{NP} \text{haür}_N] -a_D]$$

Euskal artikulua erantzutzat proposatu den beste funtzio semantiko bat testuinguru murritzatzailearena da, eta kasu honetan artikulua definituak testuinguruko C multzo aldagaiak hornitzen ditu kuantifikatzaile sendoak, (29)-n adierazten dudan bezala, eta ⟨et⟩, ⟨ett⟩, ⟨et⟩, ⟨ett⟩

14. [-k] plural markatzailea da; ikus Etxeberria (2005, 2010).

15. Irakurketa existentziala (besarkadura hertsiarekin) lortzeko euskarak *bat* artikulua indefinitua ez erabiltzearen arrazoia honek berezkoak dituen irakurketa posibleei zor zaie. Izan ere, artikulua indefinituak besarkadura zabaleko irakurketa existentziala lor dezake, zubererako IB-ek eta euskara batuko artikulua definituaren irakurketa existentzialak ez bezala.

tipoko modifikatzaile baten moduan portatzen da (cf. Etxeberria 2005, 2012b, Etxeberria & Giannakidou 2010, 2014 proposamen honen aldeko argudioak ikusteko). Kasu hauetan, artikulua definituaren erabilera ez-kanonikoa da ⟨et,ett⟩ tipoko kuantifikatzaile batekin konbinatzen baita (29a), eta ez ⟨et⟩ tipoko batekin, artikulua batentzat ohikoa den bezala.¹⁶

- (29) a. mutil guzti-ak (Etxeberria 2005: (37a))
 b. *mutil guzti
 c. *mutil-ak guzti

Euskal artikulua definituaren erabilera hau (testuinguru murriztatzaile bezala) euskarako D [-a(k)] semantikoki malgua den elementu bat dela erakustera dator eta erabilera definituez gain erabilera ahulagoak ere izan ditzakeela, dela determinatzaile isil existentzialarena, dela dominioaren murriztatzailearena. Beste modu batera esanda, euskarako artikulua definitua ez da beti erreferentziala izango (cf. Etxeberria prest).

5.2. Motibazioa 2: numero morfologia

Bada nere ustez bigarren motibazio bat euskara batua zubererako D isilaren ordeztu [-a(k)] erabiltzen hasteko: euskara, momenturen batean, numero morfologia agerian adierazten hasten da.¹⁷ Zubereraz (eta euskaraz orokorrean, ikus 4. atala), IB-ak neutroak dira numeroari dagokionean eta ez dago inolako numero markarik izenean (vs. espainola, frantsesa, ingelesa, etb.; cf. Delfitto & Schrotten 1991, Bouchard 2002, Dobrovie-Sorin 2012).

- (32) Bortüan ikusi dit *behi*.

Euskaraz badugu pluraleko marka: [-k]. Baina [-k] ezin daiteke zuzenean izenei atxikia agertu, atzizki bat baita, eta ondorioz kategorikoki eta fonologikoki beste kategoria batekin agertzea beharrezkoa zaio. Kasu honetan, [-a] artikulua erekin agertu ezean, ezinezkoa da pluraleko markatzailea erabiltzea (cf. Etxeberria 2005, 2010).

- (33) a. *ikasle-k
 b. ikasle-a-k

16. Ikus Etxeberria (2005, 2012b), Etxeberria & Giannakidou (2014) kasu hauetan sortzen den egitura ⟨e⟩ tipoko DS bat ez dela ikusteko, baizik eta ⟨ett⟩ tipoko Kuantifikatzaile Sintagma (KS) bat.

17. Zenbait autoreren arabera (e.g. Irigoien (1987), Manterola (2006, 2012)), euskara batua numeroa agerian markatzen hastearren arrazoiak hizkuntz-kontaktuaren ondorio da, inguruko hizkuntzek plural markatzaileak baitituzte, e.g. espainola, frantsesa. Hau horrela balitz, azaldu gabe geratuko litzatekeena da zergatik zubererak (frantsesarekin kontaktu zuzenean baitago) ez duen bide berbera hartu, eta plurala [-ak] bidez markatzen hasi. Pentsa genezake zubererarekin kontaktuan dauden beste hizkuntzek, e.g. gaskoiera, ez dutela numeroa agerian markatzen eta IB-ak erabiltzen dituztela. Hau ez da zuzena halere, gaskoiz plural markatzailea bai baitaukate, [-s]. Eskerrak Francesc Roca eta Xavier Lamuela-ri okzitanierako datuekin laguntzeagatik.

Ondorioz, izenetan numeroa [-k] pluraleko markatzailearen bitartez markatu beharrak euskarako [-a] artikulua definitua agertu beharra bultzatzen du.

5.3. Euskal artikulua definitua D-n agertzen da, ez beherago

Euskara batuko artikulua definitua sintaktikoki D tokian agertzen dela eta semantikoki elementu malgu bat dela argudiatu dugu 5.1 atalean; propietate hauxe da hain zuzen ere bere irakurketen (e.g. existentziala) berri ematea ahalbidetzen diguna. Halere, norbaitek beste norabide bat har lezake, eta [-a(k)] euskal artikulua, irakurketa existentzian, numero markatzaile bat besterik ez dela argudiatu, eta ez determinatzaile bat. Hauxe da hain zuzen ere Artiagoitiak (2002, 2006, 2012) lanetan hartzen duen bidea. Bere esanetan, euskal DS-ak bi egitura desberdin izango ditu lortzen duen irakurketaren arabera: DS-ak irakurketa existentziala jasotzen badu, artikulua DS-aren numero zehaztepenak baino ez ditu beteko; aldis, DS-ak irakurketa erreferentziala lortzean [-a(k)] D posizioan agertuko da.

Analisi honek badu arazo bat halere:¹⁸ hartazue (27b) adibidea, hemen (34) bezala errepikatua, non *ardo* izen zenbakaitza objektu posizioan agertzen den. Egoera honetan, dagoeneko azaldu dugun bezala, DS-ak bi irakurketa lortu ditzake: definitua edo existentziala (cf. §2).

- (34) Anek *ardo-a* edan zuen. [√ Definitua √ Existentiala]

Irakurketa existentzian, Artiagoitiak [-a] ez du D bat bezala tratatzen, eta artikulua NumS-ren buruan kokatzen du numero markatzaile bezala funtzionaraziz, i.e. singularreko numero markatzaile bezala. Baina masa terminoek ez dute singularitasun bat denotatzen eta argudiatu izan da masa terminoek ez dutela numero markarik (Ettxeberria 2005, 2010-en ildotik; ikus baita ere Delfitto & Schroten 1991, Doetjes 1997, Dayal 2004, Krifka 2004, etb.).

Beste aukera bat euskarako D-ak (35) adibidean erakusten den Greenberg (1972)-k proposaturiko gramatikalizazio prozesuaren azken egoerara iritsi dela argudiatzea litzateke (ikus baita ere Himmelmann 2001). Kasu honetan, euskarako artikulua izen markatzaile bat besterik ez litzateke izango, eta sintaktikoki izenaren gertuko posizio batean agertuko litzateke.

- (35) DEM → DEF.ART → SPEC.ART → NOUN MARKER

Halere, proposamen honek ezin du egokia izan, artikulua ez baita izen guztiekin agertzen: numeralekin edo kuantifikatzaile ahulekin agertzen diren izenek ez dute artikulurik hartzen.

- (36) a. bi/bost/hamar ikasle
b. ikasle asko/gutxi

18. Ikus Ettxeberria (2005) eztabaida gehiagorako.

6. Ondorioak

Ikuspuntu diakronikoki batetik, Euskara, objektu posizioan IB-ak onartzen zituen egoera batetik (zuberera) IB-ak argumentu posizioan agertu ezin diren egoera batera pasazen (euskara batua), non irakurketa existentziala (besarkadura hertsiarekin) lortzeko artikulua definitua erabiltzen hasten den. Analisi honen sostengu moduan lan honek zubererako IB-ak sintaktikoki D burua fonetikoki isila den D batek (erreferentzia indefinitu eta zehaztugabea numeroari dagokionean) betetzen duen DS oso direla erakutsi du. Proposatu dudana analisiak semantikoki malgua den D baten alde egiten du, zeinak funtzio definitu klasikoez gain, funtzio ahulagoak bete ditzakeen (indefinitua—besarkadura hertsiarekin—, hemen erakutsi bezala, edo dominioaren murriztatzailea, aurretik eztabaidatu bezala, Etxeberria 2005, 2012, Etxeberria & Giannakidou 2010, 2014).

Lan honek euskarako IB-ak numeroari dagokionean neutroak direla ere erakutsi du (*cf.* Jespersen 1924, Chierchia 1998a, Corbett 2000, Dayal 2004, Rullman & You 2006, Wilhelm 2008, etc.).

Azkenik, Zuberera bezalako sistema batetik Euskara Batua bezalako sistema batera pasatzearen arrazoia D isilaren ahultze semantikoa eta galera dela argudiatu dut lan honetan: (i) Zubererako IBak buru isil bat duten DS osoak dira, (ii) D isil honek bere tasun semantikoak galtzen ditu, eta berraztertu ezin daitekeenez galdu egiten da, (iii) Euskara Batuan artikulua definitua berraztertu egiten da eta D isilaren tokia hartzen du haren funtzio semantikoak bere gain hartuz.

Bibliografia hautatua

- Artiagoitia, X. 1997. DP predicates in Basque. In *University of Washington Working Papers on Linguistics* 15, A. Taff (ed.), 161-198. Washington: University of Washington.
- Artiagoitia, X. 1998. Determinatzaile Sintagmaren Hipotesia Euskal Gramatikan. *Uztaro* 27: 33-61.
- Artiagoitia, X. 2002. The functional structure of Basque noun phrases. In *Erramu Boneta: Festschrift for Rudolf P. G. de Rijk*, X. Artiagoitia et al. (eds), 73-90. Vitoria-Gasteiz: ASJU.
- Artiagoitia, X. 2006. *Euskarazko izen sintagma: arkitektura eta egitura funtzionala*. Unpublished manuscript, UPV/EHU.
- Artiagoitia, X. 2012. The DP hypothesis in the grammar of Basque. In *NPs and Nominalizations in Basque: Syntax and Semantics*, U. Ettxeberria et al. (eds.), 21-78. Amsterdam: John Benjamins.
- Bouchard, D. 2002. *Adjectives, number and interfaces – why languages vary*. Amsterdam: Elsevier.
- Camino, I. 2014. Ekialdeko euskararen iragana. In *Euskal dialektologia: lehena eta oraina*, I. Epelde & K. Zuazo (eds.). Bilbo: ASJU.
- Casenave-Harigile, J. 2006. *Xiberotar gramatika llaburra*. Maule: Sü Azia.
- Chierchia, G. 1998a. Plurality of mass nouns and the notion of 'semantic parameter'. In *Events and Grammar*, Susan Rothstein (ed), 53-103. Dordrecht: Kluwer.
- Chierchia, G. 1998b. Reference to kind across languages. *Natural Language Semantics* 6: 339-405.
- Contreras, H. 1986. Spanish Bare NPs and the ECP. In *Generative Studies in Spanish Syntax*, I. Bordelais, H. Contreras & K. Zagana (eds.), 25-49. Dordrecht: Foris.
- Corbett, G. 2000. *Number*. Cambridge: CUP.
- Coyos, B. 1999. *Le parler basque souletin des Arbailles: Une approche de l'ergativité*. Paris: LHarmattan.
- Cyrino, S. & Espinal, M.T. 2014. Brae nominals in Brazilian Portuguese: more on the DP/NP analysis. *Natural Language & Linguistic Theory*. DOI: 10.1007/s11049-014-9264-6.
- Dayal, V. 2004. Number Marking and (In)definiteness in Kind Terms. *Linguistics & Philosophy* 27: 393-450.
- Delfitto, D. & Schroten, J. 1991. Bare plurals and the number affix in DP. *Probus* 3: 155-185.
- Dobrovie-Sorin, C. 2012. Number as a feature. In *Functional Heads*, Brugé et al. (eds.), 304-324. Oxford: Oxford University Press.
- Eguren, L. 2006. Non-canonical uses of the article in Basque. In *Proceedings of the 32nd Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, M. J. Hauser et al. (eds.). Berkeley.
- Eguren, L. 2012. Predication markers in Basque. In *NPs and Nominalizations in Basque: Syntax and Semantics*, U. Ettxeberria et al. (eds.), 243-266. Amsterdam: John Benjamins.
- Espinal, M.T. & McNally, L. 2011. Bare nominals and incorporating verbs in Spanish and Catalan. *Journal of Linguistics* 47(1): 87-128.
- Ettxebarne, J. 2006. *Xiberotar gramatika*. Maule: Sü Azia.

- Etxeberria, U. 2005. Quantification and domain restriction in Basque. PhD dissertation, University of the Basque Country UPV/EHU & HiTT.
- Etxeberria, U. 2008. On quantification in Basque and on how some languages restrict their quantificational domain overtly. In *Quantification: A crosslinguistic perspective*, L. Matthewson (ed.), 225-276. London: Emerald.
- Etxeberria, U. 2010. Making a definite be interpreted as an indefinite. In *Thematic Volume on Bare Nominals – Journal of Portuguese Linguistics*, R. Pires & C. Dobrovie-Sorin (eds.), 29-52. Lisboa: U. Lisboa.
- Etxeberria, U. 2012a. Quantification in Basque. In *Handbook of Quantifiers in Natural Language*, E. Keenan & D. Paperno (eds.), 83-164. Berlin: Springer, Studies in Linguistics and Philosophy.
- Etxeberria, U. 2012b. The way the definite determiner affects quantifiers in Basque (and beyond). In *Noun Phrase and Nominalizations in Basque*, U. Etxeberria et al. (eds.), 79-110. Amsterdam: John Benjamins.
- Etxeberria, U. 2014. Basque nominals: from a system with bare nouns to a system without. In *Weak Referentiality*, A. Aguilar-Guevara, B. Le Bruyn, & J. Zwarts (eds.), 335-364. Amsterdam: John Benjamins. Linguistics Today Series.
- Etxeberria, U. in prep. *Nominal expressions in Basque*. CNRS-IKER.
- Etxeberria, U. & Giannakidou, A. 2010. Contextual Restriction and the Definite Determiner. In *Context-Dependence, Perspective and Relativity*, F. Recanati, I. Stojanovic & N. Villanueva (eds.), 93-126. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Etxeberria, U. & Giannakidou, A. 2014. D-heads, domain restriction, and variation: from Greek and Basque to St'at'imcets Salish. In *The Structure of NP/DP in Slavic and beyond*, L. Schürcks, et al. (eds.). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Etxegorri, P. 2013. *Biarnoko Euskaldunak*. Zingi-Zango Legazpiko Euskara Elkarte/Eusko Jaurlaritza.
- Euskaltzaindia. 1993. *Euskal Gramatika Laburra: Perpaus Bakuna*, Bilbo: Euskaltzaindia.
- van Geenhoven, V. 1998. *Semantic Incorporation and Indefinite Descriptions: Semantic and Syntactic Aspects of Noun Incorporation in West Greenlandic*. Stanford, CA: CSLI Publications.
- Greenberg, J.H. 1978. How does a language acquire gender markers? In *Universals of Human Language* J. H. Greenberg et al (eds.), 47-82. Stanford: Stanford University Press.
- Himmelmann, N.P. 2001. Articles. In *Language Typology and Language Universals: An International Handbook*, M. Haspelmath et al. (eds), 831-841. Berlin: Walter de Gruyter.
- Irigoin, A. 1987. Euskarako izen sintagma mugatzailerik gabekoez. *Euskera* XXX: 129-139.
- Jespersen, O. 1924. *The philosophy of grammar*. London: Allen & Unwin.
- Kleiber, G. 1990. *L'article LE generique sur le mode massif*. Geneve-Paris: Droz.
- Lafon, R. 1954. Le nombre dans la déclinaison basque. *Via Domitia* 1: 111-121.
- Lafon, R. 1970. Structure de la déclinaison basque. *Actes du Xeme Congrès International del Linguistes*. 279-301.
- Laka, I. 1993. Unergatives that assign ergative, unaccusative that assign accusative. In *Papers on case and agreement*, J. Bobaljik & C. Phillips (eds.), 149-172. Cambridge, MA: MIT WPiL.

- Longobardi, G. 1994. Reference and proper names: A theory of N-movement in syntax and logical form. *Linguistic Inquiry* 25.4: 609-665.
- Longobardi, G. 2001. The structure of DPs: Some principles, parameters, and problems. In *The Handbook of Contemporary Linguistic Theory*, Mark Baltin & Chris Collins (eds.), 562-603. London: Blackwell.
- Manterola, J. 2006. -a euskal artikulua definituaren gainean zenbait ohar. In *Studies in Basque and Historical Linguistics in Memory of R.L. Trask - R.L. Trasken oroitzapenetan ikerketak euskalaritzaz eta hizkuntzalaritza historikoaz*, J. A. Lakarra and J. I. Hualde (eds.), 651-676. Gipuzkoako Foru Aldundia-UPV/EHU, Donostia-Bilbo: ASJU.
- Manterola, J. 2008. -a morfemaren erabilera (eza) ekialdeko euskaretan. In *Koldo Mitxelera Katedraren II. Biltzarren Aktak*, J. Gorrotxategi et al. (eds.). Vitoria-Gasteiz: ASJU.
- Manterola, J. 2012. Synchronic ubiquity of the Basque article -a: A look from diachrony. In *NPs and Nominalizations in Basque: Syntax and Semantics*, U. Etxeberria et al. (eds.), 179-208. Amsterdam: John Benjamins.
- Manterola, J. 2015. *Euskararen morfologia historikorako: artikulua eta erakusleak*. University of the Basque Country (UPV/EHU).
- Michelena, L. 1964. *Sobre el pasado de la lengua vasca*. Donostia: Auñamendi.
- Michelena, L. 1987. *Palabras y Textos*. Bilbao: University of the Basque Country UPV/EHU.
- Munn, A. & Schmitt, C. 2005. Number and indefinites. *Lingua* 115: 821-855.
- Ortiz de Urbina, J. 1989. *Parameters in the grammar of Basque*. Dordrecht: Foris.
- Rodriguez, S. 2003. *Euskal artikuluen sintaxiaz*. Unpublished manuscript, University of the Basque Country (UPV/EHU).
- Rullmann, H. & You, A. 2006. General number and the semantics and pragmatics of indefinite bare nouns in Mandarin Chinese. In *Where Semantics Meets Pragmatics*, K. von Stechow & K.P. Turner (eds.), 175-196. Amsterdam: Elsevier.
- de Swart, H, Winter, Y., & Zwarts, J. 2007. Bare nominals and reference capacities. *Natural Language and Linguistic Theory*, 25(1): 195-222
- Trask, L. 2003. The Noun Phrase: Nouns, Determiners, and Modifiers; Pronouns and Names'. In *A Grammar of Basque*, J.I. Hualde & J. Ortiz de Urbina (eds.), 92-134. Dordrecht: Kluwer.
- Txillardegi. 1977. L'emploi de l'indéfini en souletin. *Fontes Linguae Vasconum* 25: 29-54.
- Wilhelm, A. 2008. Bare nouns and number in Dene Suline. *Natural Language Semantics* 16: 39-68
- Zabala, I. 1993. *Predikazioaren teoriak gramatika sortzailean*. PhD dissertation, University of the Basque Country UPV/EHU.
- Zabala, I. 2003. Nominal predication: copulative sentences and secondary predication. In *A grammar of Basque*, J.I. Hualde & J. Ortiz de Urbina (eds.), 324-339. Dordrecht: Kluwer.